

3. Tervek, elképzelések a Székelyföld gazdasági fel- emelésére

A visszacsatolás utáni közéleti-politikai diskurzusok egyik, talán leggyakrabban hangsúlyozott gondolata az „egybehangolás” az „erdélyi újjáépítés,” a visszatért területnek az „ország vérkeringésébe való bekapcsolása” volt. A korabeli közéleti szereplők gondolkodásában ezeknek a kifejezéseknek tartalmát a magyarországi és erdélyi gazdasági, társadalmi, közigazgatási, politikai intézményrendszer modernizálása, gazdasági felemelkedés, iparosítás, a mezőgazdasági termelés korszerűsítése, szociális problémák megoldásának igénye jelentette. Az elvárások indoklásaként gyakran elhangzott, hogy Erdély gazdasági támogatásával nemcsak a két világháború közötti román kormányok, de az első világháború előtti liberális magyar kormányok mulasztásait is pótolni kell.

A társadalmi-gazdasági viszonyokat vizsgáló tudományok közül, még a gazdasági szférához szorosan nem kapcsolódó demográfia is a gazdaság felemelése mellett érvelt: „rég tudott dolog, hogy a mezőgazdasági területhez viszonyított népsűrűségi adatok az ország peremén, Erdélyben pedig a magas fekvésű hegyes székely megyékben emelkedtek a legmagasabbra. A székelység vándormozgását, dél felé húzódását is részben ez idézte elő: e megyék népeltartó erejének növelése céljából tehát a mezőgazdaság és kivált az állattenyésztés támogatása és feljavítása, az iparfejlesztés, a kisipar felkarolása, közmunkák mielőbbi megkezdése múlhatatlanul szükséges.”³⁷

A közéleti fórumokon megszólalók azonnali konkrét lépésekre, intézkedésekre tett gyakorlati javaslatok és a lelkesítő programbevezetések keveredtek. Ez utóbbiak a korabeli valóság társadalmi-gazdasági viszonyaitól olykor messze elrugaszkodtak, a későbbi években bebizonyosodott, hogy irreálisak, az adott körülmények között kivitelezhetetlenek voltak. Az Erdélyi Párt programja például „a

37 *Magyar Statisztikai Szemle, i.h. 668 p.*

Székelyföldnek az ország vérkeringésébe való szerves bekapcsolását” sürgette. Ennek konkrét lépéseiről nyilatkozó politikusok úgy vélték, hogy „azonnal meg kell kezdeni a székelyföldi vasúti hálózat kiépítését, utak és vízi utak fejlesztését, repülőterek létesítését, a Székelyföld iparosítását és gazdasági kérdéseinek megoldását.”³⁸

Az Erdélyi Gazdasági Tanács alakuló gyűlésén, 1940. szeptember 14-én az erdélyi gazdasági élet legégetőbb problémái voltak napirenden. A Magyar Nemzeti Bank szakemberei vázolták a pénzüzetek megfelelő működésének biztosítása szempontjából szükségesnek tartott intézkedéseket. A bank képviselője szerint az erdélyi „hiteligények megfelelő ellátása érdekében feltétlenül szükség lesz a Nemzeti Bank támogatására... kijelenti, hogy kidolgozza és előterjeszti a megfelelő alimentációs tervezetet, amelynek kapcsán figyelembe veszi azt a támogatást is, amelyet egyes budapesti nagy bankok erdélyi affiliációs intézeteiknek juttathatnak.”³⁹

Bethlen László a kolozsvári „Szövetség” Gazdasági Hitelszervezetek Központjának elnöke arra figyelmeztetett, hogy „habár folyó évben a csíki burgonyaértékesítési probléma élelmezési célokra megoldást fog nyerni, a jövőben fel kell készülni a kérdés végleges megoldására élesztő, vagy keményítőgyár létesítésével és termelő-szövetkezeti hálózat kiépítésével. A falusi lakosság elemi gazdasági és élelmezési szükségleteinek kielégítése céljából a „Szövetségnek” sürgősen hitelkeret nyújtandó. Ha csak a betétüzlet nagyobb lendülettel ismét meg nem indul, a teljes program megvalósításához a begyűjtött adatok alapján 1,4 millió pengő hitelkeret szükséges, viszont 2 millió pengő hitelkeret nyitásával és a gyorssegélyként folyósítandó legszükségesebb kölcsönökkel a helyzet a folyó év végéig áthidalható lenne.” A háziipari tevékenység támogatását len- és kenderfeldolgozó gyár felállításával és a házi szövészet előmozdításával tervezték. Végül a Szövetség elnöke

38 *Magyarországi pártprogramok.* Kossuth Kiadó. 1991. 530 p.

39 MOL Z. 12. 32. 110. 1. Az Erdélyrészi Gazdasági Tanács jegyzőkönyvei. 1940. szeptember 14.

javasolta, hogy „a magyarországi tejrendelet mielőbb bevezetendő volna és a tejipar gyakorlását Erdélyben is képesítéshez kellene kötni.”⁴⁰

Az ipari termelés vonatkozásában az EGT résztvevői szerint a „legnehezebb feladat Észak Erdély és az anyaország ipari termelésének összhangba hozatala lesz. Elnök indítványára a Tanács kívánatosnak tartja, hogy az árutarifa leszállításával, illetőleg a kedvezményes árutarifa bevezetésével a székelyföldi területek Északnyugat Erdélyhez és az anyaországhoz közelebb hozassanak.”⁴¹

Az EGT következő gyűlésén Bethlen László újra „felhívja a figyelmet a falvak égető hitelproblémái megoldásának azonnali szükségességére, amely hiteligények természetesen a Gazdasági Hitelszövetkezetek útján teljesíthetők. Bánffy Dániel kijelenti, hogy tudomása szerint, különösen a Székelyföld felé a telefon és távíró forgalom legnagyobb részt szünetel, vagy ahol működik ott is igen nehézkes. Fontosnak tartja, hogy a Tanács a távíró és telefonforgalom kifogástalan működésének azonnali beállítására az illetékes hatóságok figyelmét már gazdasági indokból is felhívja.”⁴²

A visszacsatolás utáni hetekben a kereskedelemben leghamarabb a szállítási kedvezményeket vezették be. Októberben a „MÁV Igazgatóság az erdélyi keskenyvágányú vonalakon újabb kedvezményeket léptetett életbe. Éspedig a szállítási díjtételeket 7-12%-ig leszállította és ezen az alapon a gabona, burgonya, búza, liszt, szalonna zsír, tűzifa, fűrészelt fa, kő, cement, mész, téglá, továbbá tojás és baromfi szállítását a fenti százalékkal leszállította. 10% kedvezményt, az iszapolt kaolin szállítása, végül a farönkök szállítása a fűrésztelepekre külön 14-15% újabb kedvezményt kapott.”⁴³

A Földművelésügyi Minisztérium szakértői 1940. október-novemberében „tanulmányozzák a székely mezőgazdasági és állatte-

40 Uo. 3.

41 Uo. 3.

42 MOL Z.12. 32.110. Az Erdélyrészi Gazdasági Tanács jkv. 1940. szeptember 20-án a Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbank helyiségében megtartott üléséről. 2. old.

43 MOL Z. 12. 32. 111. Az erdélyi csoport helyzetjelentései. 1940. október 18-november. 6. sz.

nyésztési helyzetet. A helyi szakemberek bevonásával vitatják meg az összes idevágó problémákat. Csík megyei viszonylatban máris megállapították, hogy a központi fekvésű székely községekbe fajtenyészállatokat visznek.

Az illetékes minisztérium a székelyföldi ipartestületek szervezésével a Budapesti Kereskedelmi Iparkamara főtítkárárt bízta meg, ennek következtében az Ipartestületek máris működnek a Székelyföld minden városában.”⁴⁴

Az erdélyi csoport gazdasági elemzése szerint Erdélyből „10.000 drb. szarvasmarha felesleg vár szállításra, a terület gyapjúmennyiségének 70%-át a helyi háziipar dolgozza fel... a mezőgazdasági vonalon a legfontosabb az állatértékesítés megkezdése, a toll és a baromfi felvásárlása helyi szövetkezetek útján.”⁴⁵ Az élelmi cikkekről azonban „a különböző helyzetjelentések majdnem egyöntetűen azt mondják, hogy mezőgazdasági készletek nincsenek, vagy alig vannak és hogy behozatalra lesz szükség.”⁴⁶

A termelés fellendítéséhez szükséges tőkeellátás szempontjából a „kérdések legfontosabbika azonban a legyöngült pénzüzetek olyan arányú újjáépítése, hogy ismét teljes erővel a termelés szolgálatába állhassanak.”⁴⁷ A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara is összegyűjtötte a visszacsatolt területek „érdekviselelinek kívánságát, amit az alábbiakban foglalunk össze: a visszatért területeken sürgősen meg kell szervezni a fedezet nélküli kisipari és kereskedelmi hitelforgalmat. Ennek lebonyolítását az anyaországban bevált rendszerrel egyezően a kereskedelmi és iparkamarákra kellene bízni. A kisiparosoknak juttatandó kölcsönökön kívül az iparosokat foglalkoztató rétegeket is abba a helyzetbe kellene hozni, hogy az iparosokat megrendelésekkel láthassák el. Ebben a vonatkozásban az építőipar foglalkoztatásának biztosítása volna a legalkalmasabb eszköz. Ennek a célnak szolgálatába volna állítandó a törlesztéses házépítési és tatarozási kölcsönöknek

44 Uo. 39 sz. jkv. november 4.

45 Uo. 31 sz. jkv. október 22.

46 Uo. 35 sz. jkv. október 28.

47 Uo. 40 sz. jkv. november 5.

Erdélyben való mielőbbi meghonosítása, továbbá mint Felvidéken az átalakítási és tatarozási adókedvezményeket a visszakerült Erdélyre is sürgősen ki kell terjeszteni. Szükséges az ipari közigazgatásnak az anyaország ipari közigazgatásába való beillesztése és az ipari társadalomnak az idevágó hazai joganyaggal való megismertetése.”⁴⁸ Javaslatok hangzottak el a szállodai hitelmozgalom rendszeresítésére is, mert a Székelyföld „idegenforgalmi szempontból rendkívüli értéket jelent.”⁴⁹ Az idegenforgalom jövedelmezőségéhez kapcsolódó várakozásokra alapozott terv szerint „a székelyföldi népművészeti és háziipari termékek értékesítését szövetkezeti keretben szervezik meg. Csíkszeredán székelyszöttes elnevezés alatt központi üzletet állítanak fel, melynek Erdélyben több helyi fiókja lesz.”⁵⁰

Az erdélyi és trianoni területek között az ipari cikkek és a mezőgazdasági termékek árainak különbségét árrögzítéssel és az árucikkek új árainak kimunkálásával javasolták: ezt a munkát a „helyszíni szemlék alapján a termelési költségek és a fogyasztás mérvének tekintetbe vétele mellett” tervezték. Ez alapján az árkormánybiztos meghozza a szükségesnek és keresztül vihetőnek ítélt árleszállító rendeleteket. „Az árkormánybiztos alaptétele, hogy előbb az ipari és azt követőleg a mezőgazdasági árak leszorítása útján hangolja össze az erdélyi és magyarországi árszínvonalat.”⁵¹

Az egyes gazdasági ágazatok támogatásának tervezésekor a helyi erőforrások, adottságok szerepét vették figyelembe: „kívánatos, hogy főleg azok az ágak karoltassanak fel a Székelyföldön, amelyekre az adottságok megvannak. Így pl. a hús, tej és gyapjúfeldolgozó üzemek létesítése, továbbá a len, kender, tiloló és lenfeldolgozó gyárak lennének rentabilisak. Általánosan ismert a székely faipar jelentősége. Megemlítendő itt a kis városok villamo-

48 Uo. 35 sz. jkv. október 28.

49 Uo.

50 Uo. 32 sz. jkv. október 22.

51 MOL .Z. 12. 32. 112. Jelentés az általános erdélyi áralakító tényezőkről az árkormánybiztos intézkedéseiről.

sítása, vízvezeték és kanalizációs beruházások, továbbá a székely fürdők és üdülőtelepek hitelezése. Nagy vonásokban a fenti elképzelés volna a székelyföldi hitelprobléma megoldásának menete. A visszacsatolt terület gazdasági helyzetének feljavítására igen üdvös hatású lenne egy hosszúlejáratú törlesztéses kölcsönöket folyósító pénzügyi intézet felállítása, ami úgy a gazdaközönségnek, mint a többi gazdasági ágaknak egy nélkülözhetetlen hiányát pótolná.”⁵²

A tervezett árleszállító rendeleteket az erdélyiek azonban nem tapasztalták: „A tüzelő és világítóanyagok terén elsősorban az ásványolaj termékekben nagyobb fokú áremelkedés következett be a visszacsatolt területen. Miután a magyar kincstár a maga részéről az ásványolaj adót még átmenetileg sem volt hajlandó a visszacsatolt terület részére elengedni, az ásványolaj termékek ára a magyar és román petróleum költségei közötti költségtöbblet és a szeszkeverés által lehetővé tett költségcsökkenés mellett 45-400%-ig emelkedtek. A világító petróleum rendes ára 4 lei volt. Ez a szeptemberi nagy áremelkedésben sem haladta meg a 8 leit, ezzel szemben a magyar ár 17 leinek megfelelő.”⁵³

A gazdálkodók a mezőgazdasági termékek megszabott hatóságai áraival is elégedetlenek voltak, ezt a gazdasági jelentésekben az EMGE kirendeltségek vármegyei vezetői igyekeztek palástolni, pl. kukorica és élősértés árrelációról „a gazdák véleménye az ár tekintetében megoszlik, azonban a józanabbak kielégítőnek tartják a tervezett kukorica és élősértés árrelációt... A fűrészfűrész ára mintegy 20-30%-al van a magyarországi árszint alatt.”⁵⁴

A másik erdélyi sérelem az adók, illetékek emelkedése volt. Az adók emelkedését az EGT egyik gazdasági jelentése az alábbiakkal indokolta: „nyilvánvaló, hogy a korrumpált román adóbehajtási rendszer mellett az adók tényleges terhe jóval kevesebb volt, mint amit a megállapított kulcsok szerint történő behajtás tényleg eredmé-

52 MOL .Z. 12.32.111. Az erdélyi csoport helyzetjelentései. 1940. október 18. –november 6 sz. okt. 21.

53 MOL Z. 12.32.112. 1. Jelentés az általános erdélyi áralakító tényezőkről az árkormánybiztos intézkedéseiről.

54 Uo. 9 p.

nyezhetett volna. A kitűnően működő magyar adó végrehajtási szervezet viszont az előírt kulcsok szerint legtöbb esetben hiánytalanul behajtja az adókat. Ebből következőleg az adók terhének emelkedése meg hatványozódik.”⁵⁵

A közeleti fórumokon programokban, fejlesztési elképzelésekben nem volt hiány. Ezek kezdeményezői többnyire székelyföldi, vagy innen származó, a trianoni területen élő értelmiségiek, politikusok voltak. A Székelyföld gazdasági felemelésén gondolkodók között egyetértés volt abban, hogy „a székely jövő kialakítását csak szövetkezeti munkával szabad megkezdeni.”⁵⁶ Úgy gondolták, hogy az altalajkincsek kitermelésére, a mezőgazdasági, erdőgazdasági, termelési, feldolgozóipari és értékesítési tevékenység intézményi keretének biztosítására, nem utolsó sorban a jövedelmek települések és mikrorégiók közötti méltányos elosztására, létre kell hozni egy Székely Gazdasági Szövetkezetet. E Szövetkezet keretében erdőkitermelést, szénégetést, háziipari tevékenységet, mezőgazdasági termelvények értékesítését, konzervipart, idegenforgalmi tevékenységet kell folytatni. A tervezett szövetkezet részére „egyedárusítási jogosítványokat kell szerezni a vármegyék területére.”⁵⁷

Abban is egyetértés volt a közgondolkodásban, hogy az új államkeretek közötti területi különbségek kiküszöbölésére a kormánynak kell elvégezni az egybehangolás és az újjáépítés munkáját.⁵⁸ A társadalmi helyzet javításáról szőtt elképzeléseket, a kívánatos állami szerepvállalás területeit tükrözik az Erdélyi Párt politikusainak a pártprogramba foglalt elvárásai is a kormánnyal szemben. Ezek közül a legfontosabbak: a kivándorlás megfékezése, az oktatás fejlesztése, a kisebbségi társadalmi szervezetek, intézmények támogatása, szövetkezetek állami támogatá-

55 Uo. 5 p.

56 *Csiki Lapok*, 1941. január 12.

57 *Csiki Lapok*, 1941. február 2.

58 Zathureczky Gyula: i.m. 209 p. A szerző idéz a fiatal erdélyi magyarok helyzetjelentéséből, amelyet 1940. szeptember 13-án adtak át Kolozsváron Teleki Pál miniszterelnöknek.

sa, hathatós családvédelmi intézkedések, mindenkire kiterjedő egészségvédelem, igazságos, méltányos és egyszerű adórendszer, a gazdasági népnevelés kiszélesítése, a sokgyermekes családok megsegítése és előnyben részesítése az elhelyezkedés, adózás és nevelés terén.⁵⁹ Az egyik legégetőbb társadalmi kérdést, a Székelyföld túlnépesültségét átgondolt telepítési programmal kívánták megoldani, ezt az elképzelést az Erdélyi Párt is képviselte. Ezekben az elképzelésekben nemcsak társadalmi, gazdasági, hanem nemzetpolitikai szempontok is előtérbe kerültek: „a telepítést elsősorban az erdélyi szórványvidékre látjuk célszerűnek azzal az elgondolással, hogy az egy valláson lévő fiatal családokból önálló községek alakítandók, amelyek arra hivatottak, hogy összekapcsolják a jelenleg elválasztott magyar tömegeket.”⁶⁰

A székely népfölösleg kitelepítésének gondolata élénken foglalkoztatta a közvéleményt is, a lapokban cikkek jelentek meg a kérdésről, ezek között néha egészen szélsőséges álláspontok is napvilágot láttak. Egy tollforgató szerint pl. a telepítés végeredményeként a Székelyföldnek Marosvásárhelytől Kolozsváron át Nagyváradig s le a Marosvölgyén Gyulafehérváron át Aradig, Temesvárig, Brassótól pedig Fogarason és Szebenén át Déváig kell terjeszkednie.” Ehhez az elképzeléshez az a nem kevésbé radikális elgondolás is hozzátartozott, hogy az „állami és más közszolgálatban álló intelligens székelységet is a trianoni Magyarországról állami és ha kell, katonai erővel is haza kell rendelni.”⁶¹ „Meghatóan szép elgondolás”-ként értékelte egy újságíró azt a tervet is, hogy a Csíki medencéhez közeli Uz völgyét székelyekkel kell betelepíteni.⁶²

A következő fejezetekben két szomszédos székelyföldi megye – Csík és Udvarhely – gazdasági, társadalmi viszonyainak javítását célzó állami támogatási formákat tekintjük át.

59 Magyarországi pártprogramok. Kossuth Könyvkiadó, 1991. 527–528 p.

60 *Csíki Lapok*, 1942. január 25. A párt alelnökének jelentése a székelyföldi helyzetről Bárdossy László miniszterelnök erdélyi látogatásakor.

61 *Csíki Lapok*, 1942. szeptember 27.

62 *Csíki Lapok*, 1942. szeptember 13.